

מזל ביהדות- מבחינה רעיונית, תיאולוגית והלכתית.

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

1-תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנו עמוד א-ב

כתיב אפינקסיה דרבי יהושע בן לוי: האי מאן דבחד בשבא - יהי גבר ולא חדא ביה. מאי [ולא חדא ביה]? אילימא ולא חד לטיבו - והאמר רב אשי: אנא בחד בשבא הוא! אלא - לאו חדא לבישו, והאמר רב אשי: אנא ודימי בר קקוזתא הוויין בחד בשבא, אנא - מלך, והוא - הוה ריש גנבי! - אלא: אי כולי לטיבו, אי כולי לבישו. (מאי טעמא - דאיברו ביה אור וחושך.) האי מאן דבתרי בשבא - יהי גבר רגזן. מאי טעמא - משום דאיפליגו ביה מיא. האי מאן דבתלתא בשבא - יהי גבר עתיר, וזנאי יהא. מאי טעמא - משום דאיברו ביה עשבים. האי מאן דבארבעה בשבא - יהי גבר חכים ונהיר, מאי טעמא - משום דאיתלו ביה מאורות. האי מאן דבחמשה בשבא - יהי גבר גומל חסדים. מאי טעמא - משום דאיברו ביה דגים ועופות. האי מאן דבמעלי שבתא - יהי גבר חזון, אמר רב נחמן בר יצחק: חזון במצות. האי מאן דבשבתא יהי - בשבתא ימות, על דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא. אמר רבא בר רב שילא: וקדישא רבא יתקרי. אמר להו רבי חנינא: פוקו אמרו ליה לבר ליואי: לא מזל יום גורם, אלא מזל שעה גורם. האי מאן דבחמה יהי גבר זיוותן, יהי אכיל מדיליה ושתי מדיליה, ורזוהי גליין. אם גניב - לא מצלח. האי מאן דבכוכב נוגה יהי גבר עתיר וזנאי יהי, מאי טעמא - משום דאיתליד ביה נורא. האי מאן דבכוכב יהי גבר נהיר וחכים, משום דספרא דחמה הוא. האי מאן דבלבנה יהי גבר סביל מרעין, בנאי וסתיר, סתיר ובנאי, אכיל דלא דיליה ושתי דלא דיליה, ורזוהי כסיין, אם גנב - מצלח. האי מאן דבשבתאי יהי גבר מחשבתיה בטלין, ואית דאמרי: כל דמחשבין עליה בטלין. האי מאן דבצדק יהי גבר צדקן, אמר רב נחמן בר יצחק: וצדקן במצות. האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא. אמר רב אשי: אי אומנא, אי גנבא, אי טבחא, אי מוהלא. אמר רבה: אנא במאדים הוא! - אמר אביי מר נמי עניש וקטיל.

איתמר, רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל. ואדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי יוחנן: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה, גוים יחתו, ולא ישראל. ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר ויוצא אתו החוצה. אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם בן ביתי יורש אתי. אמר לו: לאו, כי אם אשר יצא ממעיק. אמר לפניו: רבוננו של עולם, נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל. מאי דעתיך דקאי צדק במערב, מהדרנא ומוקמינא ליה במזרח. והיינו דכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו. ומדשמואל נמי, אין מזל לישראל. דשמואל ואבלט הוו יתבי, והוו קאזלי הנך אינשי לאגמא. אמר ליה אבלט לשמואל: האי גברא אזיל ולא אתי, טריק ליה חיויא ומיית. אמר ליה שמואל: אי בר ישראל הוא - אזיל ואתי. אדיתבי אזיל ואתי. קם אבלט, שדיה לטוניה אשכח ביה חיויא דפסיק ושדי בתרתי גובי. אמר ליה שמואל: מאי עבדת? - אמר ליה: כל יומא הוה מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן. האידנא הוה איכא חד מינן דלא הוה ליה ריפתא, הוה קא מיכסף. אמינא להו: אנא קאימנא וארמינא. כי מטאי לגביה שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה, כי היכי דלא ליכסיף. אמר ליה: מצוה עבדת! נפק שמואל ודרש: וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה, אלא ממיתה עצמה. ומדר"ע נמי, אין מזל לישראל. דר"ע הויה ליה ברתא, אמרי ליה כלדאי: ההוא יומא דעיילה לבי גנא - טריק לה חיויא ומיית. הוה דאיגא אמילתא טובא. ההוא יומא שקלתא למכבנתא, דצתא בגודא, איתרמי איתיב בעיניה דחיויא. לצפרא כי קא שקלה לה - הוה קא סריך ואתי חיויא בתרה. אמר לה אבוה: מאי עבדת? - אמרה ליה: בפניא אתא עניא, קרא אבבא, והוו טרידי כולי עלמא בסעודתא, וליכא דשמעיה. קאימנא, שקלתי לריסתנאי דיהבית לי, יהבתיה ניהליה. אמר לה: מצוה עבדת! נפק ר"ע ודרש: וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה, אלא ממיתה עצמה. ומדרב נחמן בר יצחק נמי, אין מזל לישראל. דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי: בריך גנבא הוה. לא שבקתיה גלויי רישיה. אמרה ליה: כסי רישך, כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, ובעי רחמי. לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה. יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא, נפל גלימא מעילויה רישיה דלי עיניה חזא לדיקלא, אלמיה יצריה, סליק פסקיה לקיבורא בשיניה.

2- רש"י מסכת שבת דף קנו עמוד א

האי מאן דבחד בשבא - הנולד באחד בשבת.

יהא גבר ולא חדא ביה - יהא אדם שלם, במדה אחת יהא, ולא אחת בו ממדה אחרת, ולקמן מפרש לה ואזיל. והוא ריש גנבי - דמאן דבחד בשבא יהא ראש, כמו שהיום ראש למעשה בראשית, מיהו, שמע מינה דנולדים בו צדיקים ורשעים. דאיפליגו מיא - כך הוא יבדל מכל אדם. זנאי - נואף. דאיברו ביה עשבים - דכתיב תדשא הארץ (בראשית א) והוא דבר שפרה ורבה מאד, וממהר לגדל ולצמוח דהוא ענין פריצות, אשווי"א + לסור מן הדרך, לסטות + בלעז, [לישנא אחרינא]: דלא כתיב למינהו בעשבים בצוויים, (ועוד) שיוצאין בערבוביא ויונקין זו מזו. ונהיר - זיוותן. דאיתלו ביה מאורות - וכתיב ותורה אור.

דאיברו ביה דגים ועופות - שאין טורחין לאוכלין, אלא ניזונים בחסדו של הקדוש ברוך הוא. חזון - מחזר אחר מצות. חזון במצות - שכן דרך ערב שבת לחזר אחר מצות שבת. וקדישא רבה יתקרי - שיהא פרוש וקדוש, דכתיב (שמות כ) ויקדשהו. אמר להו ר' חנינא - לתלמידים שקראו פנקסו של ר' יהושע.

מזל שעה - שבעה מזלות הן המשמשין את השעות חנכ"ל שצ"ם, חמה - היינו חמה ממש, והוא אחד מן המזלות, וכן לבנה, והשאר הוויין כוכבים. זיוותן - כשמש המאיר. אכיל מדיליה - כשמש שאינו מסיג גבול רעהו למשול בלילה. ורוזיה גליין - אין לו רשות לכסות סודו ונסתרותיו, אלא כשמש הזה שהוא פומבי לכל. דתלי ביה נורא - אש תלוי באותו מזל יצר של תשמיש בוער כתנור. מזל כוכב - הוא סופר של מזל חמה, לכתוב דרך הילוכו ותקופותיו, ומצוי אצלו תמיד. סביל מרעין - כלבנה זו, שמתנוונה והולכת. בנאי וסתיר - כלבנה זו שגדילה ומתמעטת. אכיל לא דיליה - כלבנה המסגת גבול החמה, למשול אף ביום. ורוזיה כסיין - כלבנה שאינה מאירה. דבשבתאי - מזל כוכב ששמו שבתאי. בטלין - כמו לא ישבותו צדקן במצות - צדקה לעניים דקרי ליה מצוה (בכלל) לשון אגדה. גנבא - ליסטים ההורג נפשות. אומנא - מקיז דם. עניש - בני אדם העוברין על דבריו.

מזל מחכים - לפי המזל היא החכמה, כדאמר דבחמה נהיר וחכים. ויש מזל לישראל - שאין תפלה וצדקה משנה את המזל. אין מזל לישראל - דעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה. איצטגנינות -

חכמת המזלות. צא מאיצטגנינותך - היינו דכתיב ויוצא אותו החוצה - חוץ מאיצטגנינותו. דקאי צדק - שהוא מזל שלך. במערב - שהוא מקום מצונן, ואין ראוי להוליד, כך מצאתי בתלמוד רבינו הלוי במזרחו - שהוא מקום חום. צדק - הקדוש ברוך הוא קראו להביאו למזרח. לרגלו - בשבילו. אבלט - שם חכם, נכרי היה וחוצה בכוכבים. אזיל ואתי - דאין מזל לישראל, ויועיל לו תפלה. בתרתי גובי - בשתי חתיכות, שקצצו עם הקנים בלא יודע. מרמינן בהדדי - מטילין פת [לסל] לכל החבורה כאחד, ואוכלין יחד, והאחד גובה מכולן. אנא קאימנא ומרמינא - אגבה ואשים בסל. שוואי נפשאי כמאן דשקלי מיניה - עשיתי עצמי כגובה ממנו, ונתתי משלי חלקו. לא ממיתה משונה - ומיהו, מיתה הגונה ימות, אלא, ממיתה עצמה מצלת ונותנת חיים. כלדאי - חוים בכוכבים. דצתא - תחבתה. למכבנתא - נושקא של זהב שיש כמו טס בראשה. ובעי רחמי - בקש רחמים שלא ישלוט בכך יצר הרע. קיבורא - אשכול תמרים, והדקל לא שלו היה.

3- תוספות מסכת שבת דף קנו עמוד א

אין מזל לישראל - והא דאמר רבא בשילהי מו"ק (דף כח. ושם) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה אבל פעמים שאין המזל משתנה כדאמר ביבמות פרק החולץ (דף נ. ושם) זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו (דאין מזל לישראל).

4- תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כט עמוד א

תניא, רבי מאיר אומר: כל זמן שמאורות לוקין - סימן רע לשונאיהם של ישראל, מפני שמלומדין במכותיהן. משל לסופר שבא לבית הספר ורצועה בידו, מי דואג - מי שרגיל ללקות בכל יום ויום הוא דואג. תנו רבנן: בזמן שהחמה לוקה - סימן רע לעובדי כוכבים, לבנה לוקה - סימן רע לשונאיהם של ישראל, מפני שישראל מונין ללבנה ועובדי כוכבים לחמה. לוקה במזרח - סימן רע ליושבי מזרח, במערב - סימן רע ליושבי מערב, באמצע הרקיע - סימן רע לכל העולם כולו. פניו דומין לדם - חרב בא לעולם, לשק - חיצו רעב באין לעולם, לזו ולזו - חרב וחיצו רעב באין לעולם. לקה בכניסתו - פורענות שוהה לבוא, ביציאתו - ממהרת לבא. ויש אומריין חילוף הדברים. ואין לך כל אומה ואומה שלוקה שאין אלהיה לוקה עמה, שנאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. ובזמן שישראל עושיין רצונו של מקום אין מתיראין מכל אלו, שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגויים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגויים מהמה, גויים יחתו, ואין ישראל יחתו.

5-רש"י מסכת סוכה דף כט עמוד א

בזמן שהחמה לוקה כו' - משום דאיירי הכא בסימני קללה נקט לה. והושיבם בחשך - כך כשהחמה לוקה אינה מאירה כל כך. מפני שמלומדים במכותיהם - כל מיני פורעניות הבאין בעולם יש להם לישראל לדאוג ולומר: לא בא סימן זה אלא בשבילנו יותר משאר אומות, מפני שהן רגילים ללקות יותר מכולם. משל לסופר - מלמד תינוקות. ורצועה בידו - להכות. מי דואג - אי זה מהן ירא - שרגיל ללקות. לוקה במזרח - בבקר, כשהחמה במזרח. באמצע הרקיע - בחצות היום, כשעומדת בראש כל אדם. לשק - עשוי מנוצה של עזים, והוא דומה לשחור. חיצו רעב - משחירין פנים. לקה בכניסתו - בשקיעתו. פורענות שוהה לבא - כדרך ששוהה הסימן, להראות עד כלות היום. ביציאתו פורענות ממהרת לבא - כדרך שמיהר הסימן לבא. ויש אומרים חילוף הדברים - לקה בכניסתו ערבית - פורענות ממהרת לבא, שהסימן כשם שאין לו שהות לשמש ביום שסמוך לשקיעתו הוא - כך אין שהות לפורענות לבא ביציאתו, שחרית - פורענות שוהה לבא, כשם שיש לחמה עוד שהות ביום. אלהיה - שרה המליץ בעדה, כגון סמאל שהיה שר של עשו. אל דרך הגוים אל תלמדו - לעשות כמעשיהם, ומשתעשו רצונו - מאותות השמים אל תחתו.

6- תוספות מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

אלא במזלא תליא מילתא - והקשו בתוספות הא דאמרן בסוף שבת (דף קנו. ושם) אין מזל לישראל וי"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כי הנהו דהתם ופעמים שאין משתנה כדאמרין בתענית (דף כה.) גבי רבי אלעזר בן פדת דא"ל נחא לך דאחריב עלמא דאולי אברי' בעידנא דמזוני.

7- תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מט עמוד ב-נ עמוד א

את מספר ימיד אמלא אלו שני דורות, זכה - משלימין לו, לא זכה - פוחתין לו, דברי ר' עקיבא; וחכמים אומרים: זכה - מוסיפים לו, לא זכה - פוחתין לו.

8- תוספות מסכת יבמות דף נ עמוד א

מוסיפין לו - והא דאמר במועד קטן (דף כח. ושם) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא פשיטא דזכות גדול מועיל כדאמר בשבת (דף קנו. ושם) אין מזל לישראל ומיהו לא שכח שישתנה המזל כדמוכח בתענית (דף כה.) גבי עובדא דר"א בן פדת.

9-תלמוד בבלי מסכת תענית דף כה עמוד א

רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא. עבד מלתא ולא הוה ליה מידי למטעם, שקל ברא דתומא ושדייה בפומיה, חלש לביה ונים. אזול רבנן לשילוי ביה, חזיוהו דקא בכי וחיין, ונפק צוציתא דנורא מאפותיה. כי אתער אמרו ליה: מאי טעמא קבכית וחיית? - אמר להו: דהוה יתיב עמי הקדוש ברוך הוא, ואמרי ליה: עד מתי אצטער בהאי עלמא? ואמר לי: אלעזר בני, נחא לך דאפכיה לעלמא מרישא? אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני. אמרי לקמיה: כולי האי, ואפשר? אמרי ליה: דחיי טפי או דחייןא? אמר לי: דחיית. אמרי לקמיה: אם כן, לא בעינא. אמר לי: בהאי אגרא דאמרת לא בעינא - יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכיון, כפרת ודיגלת, דמענגת בהו. אמרי לקמיה: האי, ותו לא? - אמר לי: ולחברך מאי יהיבנא? - אמרי ליה: ואנא מגברא דלית ליה בעינא? מחיין באסקוטלא אפותאי, ואמר לי: אלעזר ברי, גירי בך, גירי!

10- רש"י מסכת תענית דף כה עמוד א

רבי אלעזר בן פדת - אמורא היה, והוא הנקרא מרא דארעא דארץ ישראל במסכת נדה (כ, ב), בעל הוראות היה, והוא שימש רבי יוחנן אחרי מות ריש לקיש, והיה דחוק ועני. עבד מילתא - הקיז דם. ברא דתומא - בן השום, צלע של שום. חלש ליביה - נתעלפה. צוציתא - ניצוץ. מאפותיה - ממצחו. כולי האי ואפשר - בתמיה: כולי האי עבדת, ואכתי הך ספיקא דלמא לא מיתרמינא בשעתא דמזוני? דחיי נפישא או דחייןא - ימי חיי שחייתי כבר הם רבים ממה שאני עתיד לחיות. אמר דחיית - מה שכבר חיית מרובים ממה שאתה עתיד לחיות, והיינו דקא בכי כי אמר שכינה הכי, והאי דחיין - משום שלשה עשר נהרוותא לרחוץ בהן, ולטייל בהן מזה לזה. אי הכי לא בעינא - דתיחריביה לעלמא. ותו לא - וכי אין אתה נותן לי דברים אחרים. אמר ליה ולחברך מאי קא יהיבנא - אנא מגברא דלית ליה בעינא לא גריס בספר רבי, ובספר שלי כתוב.

באסקטולא אפותאי - היינו צוציתא דנפק מיניה, שמדביק אצבע צרדא עם הגודל, ומכה בצפורן האצבע. איגרו בך גירי - כלומר: הכיתי בחיצי, לחדווה בעלמא אמר כן.

גישות רעיוניות ותיאולוגיות:

11- ספר המנהגות (ר' אשר מלוניל מאה 12-13 פרובנס) דף יז עמוד א ושנות רשעים תקצרנה. ושל בינונים תלויין, זכו שעשו תשובה שלמה נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים שלא תקצרנה שנותיהם, וכן עושה בכל ראש השנה. כך נ"ב +פירושה+ של מימרא זו, וכן נגזרים בראש השנה המזונות והבנים כי המזונות והבנים נגזרים ביום מולדם כמו השנים, ועל כן אמרו בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, והיינו דאמרי' אין מזל לישראל, שבעבור המצות משנה מזלו הרע לטוב כפי שעשה מן המצות כך מיטיב מזלו לפי חשבון שעשה, והכי אמרינן במועד קטן רבא ורב חסדא תרויהו צדיק גמור +רבנן צדיקי הווי אינון, בבי מר שתין תכלי ובבי מר שתין הלולי, והיה מזלו להיות לו יותר משתין +תכלי+ ומעשיו הטובים הועילו שלא היו לו כי אם שתין, ולרב חסדא היה מזלו להיות לו שתין הלולי והועילו מעשיו שלא חסר לו הב"ה דבר, או שמא לא היה לו מזלו להיות לו כי אם חמשים והוסיפו לו בעבור מצותיו הרבה, ועל כן כל ישראל מתפללין בכל יום ומתחזקים ללמוד תורה ולעשות הכתו'

12- שו"ת הרשב"א חלק א סימן יט (רבי שלמה בן אדרת מאה 13 ספרד) שאלת מה שאמרו האי מאן דביש ליה במתא ליזל במתא אחריתי והלא כתיב (ירמיה י) כי לא לאדם דרכו לא לאיש הולך והכין את צעדו. תשובה פעמים שהחטא גורם למנוע ממנו הטוב וצריך הוא כפרה ואחד מדרכי הכפרה הוא שנוי מקום. לפיכך אמרו שצריך לגלות ממקומו וללכת למקום אחר אולי החטא הוא שגרם וגלותו תכפר עליו. אי נמי פעמים שמזל המקום ההוא גורם /כאן, וכשנסתלק למקום אחר יצא מתוך ההפכה. אבל מי שנגזר עליו אי אפשר לו וזהו שכתוב לא לאדם דרכו. ומכל מקום בידן של ישראל הוא וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה אין מזל לישראל. שישראל חלק ה' חבל נחלתו ואינם מסורין למזלות השמים כי הם למעלה מן המזלות. וזהו שכתוב (ירמיה י) מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה. ומה שכתוב לא לאדם דרכו בשאינו עושה רצון השם שאז הוא מסור למזל. לפי שעונותיו הבדילו בינו ובין השם והשפיל עצמו ממעלות עליונות ובא וישב לו במדרגות תחתונות תחת המזלות. והוא שכתב (דברים ל"ב) אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם. רוצה לומר אסלק השגחתי מהם ואניחם ביד המזלות ושאר משרתי השמים אשר בחרו בם כשאר האומות ואז אראה באחריתם מי יצילם מיד המקרים ההווים מתנועות הגלגלים והמזלות. אבל בצדיקים כתב (תהלים כ"ג) גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי.

13- שו"ת הרשב"א חלק ה סימן מח עוד שאלת לבאר לך ענין בא לחכמי ישראל. שבמקצת מקומות אמרו אין מזל לישראל, ובמקומות אחרים אמרו (במו"ק דכ"ח = דף כ"ח = ע"א) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. וכך בא להם במקומות הרבה 1 זה מחלוקת מפורסם להם בפרק אחרון של מסכת שבת (דקנ"ו = דף קנ"ו) ובמקומות אחרים. ואלו היה מחלוקת של דבריהם לבד היינו אומרים דעות חלוקות הם נחלקו בזה כפי מה שחייבה חכמתו של כל אחד וסברתו או משמעות הכתובים או קבלתם. כפי מה שיקרה להם בכמה מקומות. וגם בגאולה ובביאת בן דוד זה אומר בכה וזה אומר בכה ונתלו ברמיזת הכתובים (כמ"ש בפ' חלק). אבל התימ' הגדול שבמקראות מפורשים נראה שהם במחלוקת זה דלפי הנראה כל הייעודין שבתורה מיוסדים על שאין מזל לישראל שהייעודין כולם הם ייעודים גופניים. והוא שאמרו ז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא, הביא ראייה מן המקרים המשיגים בזמנם לאנשים צדיקים אצלם בחסידות ובחכמה שהגיע עליהם כמעשה הרשעים... גם כל התפלות שאנו מתפללים על הגשמים ועל הרפואה. ואמרו שאדם נידון בכל יום לפי האומר דבמזלא תליא מילתא, אמאי נידון, וכמה ששאלו בגמרא (ר"ה דף טז) לבעל מי שאומר אדם נידון בר"ה = בראש השנה =, כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי. כמאן כרבי יוסי דאמר אדם נידון (בר"ה) [בכל יום] ואני רואה להם ז"ל דרך אחר וכאלו הוא דרך ג' ויש בו סוד עמוק ברשע וטוב לו וצדיק ורע לו. ואמרו במדרש הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה ר' עקיבא ותורתו ואח"כ הראה לו שמסריקין את בשרו במסרק. אמר משה זו

תורה זו שכרה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא כך עלה במחשבה. שתוק, וזה כל ענין איוב. והוא מאמר החכם במזמור אך טוב לישראל וכו'. ואומר על זה ואני כמעט נטיו רגלי וכו'. ולבסוף הבין עיקר הענין ואמר עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם. והוא ענין עמוק מאד לא שמעה אזני רק כנקודה מן הגלגל הגדול ולא קבלתי מרבתי כטפה מן הים ולא אוכל לפרש.

14- בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קנו עמוד א (רבי מנחם המאירי מאה 14 פרובנס) מפנות הדת ומיסודות האמונה להאמין שהבחירה ביד האדם בכל פעולותיו לעשות כרצון איש ואיש ואם נודע מדרך החכמה שממערכת הכוכבים באו בנוול כחות וקנין מדות אם מכח היום אם מכח השעה כמו שתאמר דרך משל שהנולד במאדים יהיה לפי טבעו שופך דמים עד שאם יולד בן מלך באותה שעה ישפטו עליו מצד משפט הכוכב שיהיה בעל מלחמות ונוצח והורג ואם הוא מבני הפחותים יורו עליו שיהיה טבח וקצב וכיוצא באלו וכן בשאר הכוכבים על הדרך שהתבאר משפטיהן הכלליים והפרטיים בספרי החכמות מ"מ יש להאמין שכל זה לא ימנע הבחירה ממנו ולא יקרא בזה מוכרח רק חוטא בבחירה ורצון מפני שהשם נתן בידו בחירה להכריח טבע תולדתו וגדרי הדת ישיבוהו מטבעו למשול בעצמו לבלתי לכת אחרי עקבות תולדתו ויוכל לבחור בעצמו דרך אחרת בזולת טבע תולדתו במעט עמל והשתדלות וכונת התורה באחד מחלקיה סובבת על ענין זה כמו שתאמר דרך משל שאם הוא כילי בטבעו ומאמץ את לבבו וקופץ את ידו הנה מצות הצדקה ונתינת התרומות והמעשרות ודומיהן ירגילוהו להעתק טבעו וכן אם יהיה לפי טבעו תר אחר לבבו ואחר עיניו בדברים המגונים הנה גדרי הדת יגדרו דרכיו באיסורי העריות ומניעת חברת שאר האומות עד שגם באשת חיקו ישימו לו גבול חוק בל יעברנהו וכן בכל המדות אחת לאחת וכן צריך להאמין שהתפלות והזכיות והצדקות ישנו הנגזר עליו לפי מהלכות הכוכבים לטוב גם ממות לחיים מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ובאו בסוגיא זו דברים יורו על זאת האמונה ואמרו דרך כלל אין מזל לישראל ורוצה בשם ישראל הגדור בדרכי הדת ואל תביט למאמר האומר יש מזל לישראל שפעמים היו קצת חכמים נבוכים בראותם העדר הסדור באופני עונש וגמול בני אדם כמאמר האומר חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא וסופר במקומו שלא הביאו לומר כן אלא מה שראה למי שהיה צדיק וחכם וחסיד וראה קשה יום ובלתי מצליח באלו הענינים וכן אמר א' מהם על אמרם דלת הננעלת לא במהרה תפתח וכן כל שמריעין לו לא במהרה מטיבין לו אמר אחד מהם לעולם אין מטיבין לו וכבר סופר במקומו שלא הביאו לומר כן אלא מה שראה מקשי מזלו עם צדקו נפשו עד שנאמר עליו ולא היא משום מילתא דנפשיה הוא דקאמר הכי וכל זה הוראה שאינם אלא מאמרים נאמרים לפי מה שהיו רואים בעצמם או בזולתם מקשי יומם עם דעתם צדקתם ותומת יושרם אבל המאמר הכללי שאין מזל לישראל ר"ל שאמונת הגמול והעונש יכריח הכל והוא שהעידו בסוגיא זו שאירע להם שבחנו ונתברר להם שבאו עד שערי מות ושנדע להם כן מצד הוברי שמים החוזים בכוכבים וניצולו בזכות הצדקה ואיני צריך להזכיר המעשים שבאו ע"ז בסוגיא זו שכבר הסוגיא פשוטה לפניך

15- רמב"ם הלכות תשובה פרק ה

הלכה ב

אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או א סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה, הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, כלומר אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע, וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה, הוא שכתוב אחריו מה יתאוונ אדם חי וגו', וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו'.

הלכה ג

ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים, וכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום, כלומר שהרשות בידיכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים, ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם, כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם.

הלכה ד

אילו האל היה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבודים מלבם הטפשים הוברי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך הטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו, ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק, השופט כל הארץ לא יעשה משפט, ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפוץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו, כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו, ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות, לפיכך דנין אותו לפי מעשיו אם עשה טובה מטיבין לו ואם עשה רעה מריעין לו, הוא שהנביא אומר מידיכם היתה זאת לכם, גם המה בחרו בדרכיהם, ובענין זה אמר שלמה שמח בחור בילדותך ודע כי על כל אלה ב יביאך האלהים במשפט, כלומר דע שיש בידך כח לעשות ועתיד אתה ליתן את הדין.

16- מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד א ר' שמואל אליעזר בר' יהודה הלוי איידלס קרקא כנראה בשנת שט"ו (1555)

אין מזל לישראל כו'. כתבו התוס' והא כו' בני חיי ומזוני כו' אלא במזלא כו' מ"מ ע"י זכות גדול משתנה כו' עכ"ל וק"ד דא"כ לר' חנינא דאמר יש מזל לישראל אפי' ע"י זכות גדול לא משתנה וכל יעודי התורה בברכות אם תשמעו ובקללות אם לא תשמעו אין מורין כן אלא שתולה בזכות ישראל או בחובתם וי"ל דודאי יעודי התורה נאמרו על כלל ישראל וזכות הרבים ודאי דאינו תולה במזל כלל ולא פליגי הכא אלא ביחיד דלר"ח מזל מחכים מזל מעשיר לאותו יחיד ור"י אמר דאין מזל לישראל אפי' ליחיד ולהכי הקשו התוס' מההיא דבני חיי ומזוני כו' דמיירי נמי ביחיד וכן ההוא דזכה מוסיפין לו איירי ביחיד ודמייתי לר"י גוים יחתו ולא ישראל משמע ליה אפי' ישראל יחידי ובפ' הישן מוקי להאי קרא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום דהיינו ע"י זכות משתנה כמ"ש התוס' דו"ק:

הצד ההלכתי של המזל:

17- תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ב עמוד א
חלה הוא מעלה לה מזונות, חלתה היא, מהו? מצי אמר לה אנא הא קאימנא, או דלמא מציא אמרה ליה נסתחפה שדהו? ואם תמצי לומר: אמרה ליה נסתחפה שדהו,

18- רש"י מסכת כתובות דף ב עמוד א
נסתחפה שדהו - לשון מטר סוחף (משלי כח) נשטפה שדך כלומר מזלך גרם כי מהיום אני מוטלת עליך לזון.

19- תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סד עמוד ב
ניסת לראשון ומת, לשני ומת - לשלישי לא תנשא, דברי רבי; רבן שמעון בן גמליאל אומר: לשלישי תנשא, לרביעי לא תנשא. בשלמא גבי מילה, איכא משפחה דרפי דמא, ואיכא משפחה דקמיט דמא, אלא נישואין מ"ט? א"ל רב מרדכי לרב אשי, הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרב הונא: מעין גורם; ורב אשי אמר: מזל גורם. מאי בינייהו? איכא בינייהו דאירסה ומית; אי נמי, דנפל מדיקלא ומית.

20- טור אבן העזר הלכות אישות סימן ט (רבי יעקב בן הרא"ש גרמניה מאה 13-14)
אשה שנשאת לשנים ומתו לא תינשא (א) לג' א' [א] שכבר הוחזקה להיות אנשיה מתים ואם ניסת לשלישי כתב א"א ז"ל שכופין אותו להוציא דחמירתא סכנתא מאיסורא וכמו שב"ד חייבין להפריש האדם מאיסור כך חייבין למונעו שלא יפגע בעצמו ואם הכיר בה יש לה כתובה ב) לא הכיר בה אין לה כתובה ג) אבל משני יש לה כתובה אף על פי שלא הכיר בה ד] וואיש שמתו לו שתי נשיו א"צ למנוע מלישא השלישית:

21- בית יוסף אבן העזר סימן ט

כתב הרא"ש בתשובה כלל נ"ג (סי' ח) פירוש מזל גורם נ"ל דהאשה מזלה רע שאנשיה מתים ודבר זה תלוי במזל כי חיי האנשים ופרנסתן תלוי במזל אם נולד בשעה שיש לו להיות עשיר או עני והאשה כלואה בבית ואינה יכולה להתפרנס ע"י עצמה אם לא שהבעל מפרנסה ונגזר על אשה זו שימותו בעליה כדי שתחיה כל ימיה בעוני ואין מי שיפרנסנה אבל אין לפרש שנולדה באותו מזל שימותו בעליה דלא מצינו בתלמוד (שבת קנו., מו"ק כח.) שיהא תלוי במזל אלא או עשיר או עני או אורך ימים וכיוצא בזה אבל דברים אחרים אינו תלוי במזל ע"כ:

22- רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה לא

אשה שנשאת לשני אנשים ומתו, לשלישי לא תנשא ואם נשאת לא תצא, ואפילו נתקדשה יכנס

23- כסף משנה הלכות איסורי ביאה פרק כא

רבינו עצמו [כתב] בתשובה שלישית קטלנית אין בו איסור אבל הוא מרוחק על צד הניחוש והפחד והתימהון שיש ברוב השעות שינזקו בהם הגופות החלשים ואין חילוק בין זה לאוכל מבישא דאסר גנא. ואף על פי שיש חכמים שסוברים שלא תנשא אומרים לה אם תמצאי מי שיקדש אותך לא נחייבנו לגרש והיו מערימין ומקדשים בפני שני עדים ואח"כ כותבין לה ב"ד כתובה דמכניסין אותה לחופה ומברכין שבע ברכות הואיל ונתקדשו. כן היו עושים ב"ד של רבינו יצחק בעל ההלכות וב"ד של רבינו יוסף הלוי תלמידו וכל הבאים אחריהם וכן עשינו אנחנו במצרים להתיר עכ"ל. וכתב עוד וזה כולו בנישואין בעלמא אבל ביבמה שנפלה ליבום הלכה למעשה בכמה נשים שקידשו אותם לכתחילה ונתייבמו ולא נראה מעולם מי שחולק על זה ע"כ:

24- פתחי תשובה אבן העזר סימן ט

ועיין בתשובת נו"ב סימן ט' שהמציא ע"פ זה קולא אחת דאשה שהיא אשת חיל ומצלחת במו"מ גם אחר מיתת בעלה מותרת למאי דק"ל מזל גורם דהרי אין מזלה גורם לעניות ומ"מ לא מלאו לבו להתיר בפירוש אך מי שרוצה למיעבד עובדא (ולסמוך על הרמב"ם שהביא הב"ש סק"ב) יהיה לו יתד קצת לתלות בו ולהסיר הפחד מלבו ע"ש.

25- בני יששכר מאמרי חדש ניסן מאמר ד - טיול בפרדס, דרוש ד

והנה מתחלה נקדים מ"ש בשירת האזינו בהנחל עליון גוים וכו' יצב גבולות עמים למספר בני ישראל כי חלק י"י עמו וכו' [דברים לב ח], ודרשו בו כי בעת שהנחיל עליון גוים, היינו בעת אשר חלק את העמים תחת כל השמים תחת יד השבעים שרים, אז חלק י"י עמו, כביכול נפל לחלקו ולגורלו ישראל עם קרובו שאינם מסורים תחת יד שום שר רק תחת ידו ית"ש ממש, וממילא אינם נתונים תחת שום מזל מצבא השמים וכוכבי השמים וכסיליהם המנהיגים העולם בטבע כפי שהטביע בהם היוצר כל הוא אלקינו, אבל הנהגתם בטבע הוא רק במה שנוגע אל האומות, משא"כ במה שנוגע לישראל אין מזל לישראל [שבת קנו א] והש"י משדד מערכות השמים וכוכבי השמים וכסיליהם עבור ישראל כי הם למעלה מן הטבע, והוא הנאמר לראש יחוסינו אברהם אבינו [בראשית טו י] ויקח לו את כל אלה ויבחר אותם בתוך (עיין במגלה עמוקות [פ' לך לך]) שהאומות הם אל"ה מול אל"ה היינו ל"ה שרים ימניים וישמעאל על גביהם היינו אל"ה, ול"ה שרים שמאליים ואדום על גביהם, אל"ה מול אל"ה וישראל בתוך (באמצע) מיוחדים לשמו ית' יעקב חבל נחלתו, וזהו שנאמר ג"כ לאברהם ויוצא אותו החוצה [בראשית טו ה], ודרשו חז"ל צא מאיצטגנינות שלך אין מזל לישראל [שבת קנו א], על כן לא תמצא נסים ושידוד המערכה כי אם בישראל.

26- שפת אמת בראשית פרשת לך לך

ויוציא אותו החוצה דרשו חז"ל למעלה מכיפת הרקיע ומהמזל. ולמה ה' מקודם תוך הטבע והמזל רק שכן ה' רצונו ית' שע"י העבודה תוך הטבע יזכו הצדיקים לעלות למעלה מן המזל. וכן הוא מדת כל הצדיקים וכללות בני"י שנאמר עליהם אין מזל לישראל ואעפ"כ צריכין לזכות לזה ע"י הקדמת העבודה בתוך הטבע והמזל.

(כז) וַיֵּלֶם מֹשֶׁה אֶת־יְדֹוֹעַיִם עַל־הַיָּמִים וַיֵּשֶׁב הָיִם לַפְּנֹת בְּקֶרֶב לְאֵיתָנֹוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרֹאתָו וַיִּנְעַר יִקְוֹק אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם:

28- אור החיים שמות פרק יד פסוק כז

(כז) לאיתנו. רז"ל אמרו (שמות רבה פכ"א) לתנאו הראשון. וקשה לי לדבריהם אין זה מקום התנאי אלא בשעת החלוקה שם יזכיר תנאי זה. ואולי כי יודיע הכתוב כי אחר ששב אז ידע שהוא תנאי שהתנה עמו ה' ולא גזירת כליונו או הגעת צביונו להבטל מהעולם, והגם כי התנאי היה ידוע לו, אולי שלראות הפלאת הדבר שנתבשר ונעשו המים יבשה וגם המים העומדים נעשו חומות אבנים יאמרו כי בא עד קיצו גם כן וכשחזר ידע כי אין זה אלא תנאי ראשון לבד. וצריך לדעת אופן התנאי אם היה ליוצאי מצרים אם כן למה נרעש בפעם הזאת כמאמרם ז"ל (שם) שהתריס כנגד משה ואמר לו אין אני נקרע מפניך שאני נבראתי ביום ג' ואתה נבראת ביום ששי וכו' עד שנטה ה' ימינו לימין משה דכתיב (ישעי' ס"ג ז') מוליך לימין משה. ועוד רואני כי ליחידי סגולה היה נקרע בעל כרחו כמעשה הובא בחולין (ז א) ברבי פינחס בן יאיר וכו' ואם לא התנה עמו אלא ליוצאי מצרים לבד מה כוחו של ר"פ בן יאיר עליו השלום להתגבר על מעשה בראשית:

אכן תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ה' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא, ולזה תמצא כמו כן בשמים ובארץ ובכוכבים ובשמש וירח שלטו עליהם הצדיקים יחידים ואין צריך לומר מרובים כאשר חקק ה' להם בעת הבריאה, והוא סוד אומרו (ישעי' מ"ג) בוראך יעקב וגו' ואמרו ז"ל (ויקרא רבה פל"ו) שאמר הקדוש ברוך הוא לעולמו מי בראך מי יצרך ישראל והכל בכח התורה. וצא ולמד מ"ש בפסוק בראשית. והנה ביציאת ישראל ממצרים עדיין לא קבלו התורה ואין גזירתו על הנבראים גזירה ולזה לא הסכים הים ליחלק להם וטען למשה אתה נבראת בששי ואני בג' זה רמז כי אינו בן תורה שאם היה בן תורה הנה הוא קודם לו כי התורה קדמה לעולם כולו, ולזה נתחכם ה' והולך ימינו לימין משה פירוש הראהו כי הוא בן תורה המתיחס לה ימין דכתיב (דברים לג ב) מימינו וגו' וכשראהו תיכף ומיד נקרע כתנאי הראשון, ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה יביא בידו שטר חוב א' לכופו ליחלק לפניו, ותמצא שכשלא רצה ליחלק לר' פנחס בן יאיר ולהמתלוה עמו רצה לקונסו ופחד הים ממנו: